

הרב ישראל רוזן¹

הלכ־טכניקה בשבת – כורח הלכ־לאומי

תגובה למאמרו של הרב אילעאי עופרן

שמעתי את הרצאתו של הרב אילעאי עופרן בכנס 'תורה ומדע', שנערך בחודש ניסן דנא בירושלים, על ידי אגודת אנשי מדע שומרי תורה. התיזה שהציג הייתה פקפוק רבתי בצורך בפתרונות הלכ־טכניים לשבת, שהרי הם נועדו בעיקר למיגזרי הרפואה והבטחון, ושם ניתן להתיר את הפעילות הנחוצה בלעדיהם, מתוך הסתמכות על 'ספק פיקוח נפש' ו'כבוד הבריות'. כדובר אחריו באותו כנס (על נושא אחר) מצאתי לנכון להעיר בקצרה, אך בתוקף, כנגד הדברים. משקבלתי להתייחסות את המאמר שלפנינו, המתפרסם בבטאון זה, נוכחתי כי דבריו כנגד הנחיצות בפתרונות הלכ־טכניים התמתנו מאוד. בדבריו כאן תומך הרב אילעאי בפה מלא בנחיצות להזדקק לפיתוחים אלו, בעיקר בשל השטח האפור הרחב שלא ניתן להכלילו בקלות במרחב היתרי 'פיקוח נפש' או 'כבוד הבריות'.

למרות שאני מסכים לכיוון הכללי של דברי הרב אילעאי במהדורה זו, אני מוצא לנכון למשוך בעט ההערות, ולהאיר כדלהלן:

ראשית, אינני יודע כיצד אפשר להכליל את כל הפעילות בצבא, במשטרה, בשב"ס, במשרד החוץ, בקהיליית המודיעין, בבתי חולים, בבתי אבות, במוסדות לבעלי צרכים מיוחדים, בכבאות, בתקשורת, באספקת מים, בתחנות הכוח, בנמלי ים ואויר, באבטחה ובעוד שבעים ושבעה תחומי פעילות ציבורית הכרחית, האופיינית למדינה יהודית – ולכנוף את כל אלו תחת מוטת כנפי 'ספק פיקוח נפש' או 'כבוד הבריות', ואפילו לא 'שלום הציבור', כמושגים הלכתיים

1 הרב ישראל רוזן הוא מהנדס וראש מכון צומ"ת.

המערכת מודה לרב רוזן שנענה לבקשתנו וכתב תגובה למאמרו של הרב אילעאי עופרן. ראו גם את תגובתו של הרב עופרן בעמודים הבאים.

מקילים. ויסולח המשפט הארוך. אכן, ההלכטיכניקה, גם אם היא מוגבלת, מקנה מרחב פעילות גמיש ורחב לתחומים אלו בהכללה.

שנית, הרב אילעאי טרח למצוא 'סכנה' בפתרונות הלכטיכניים, והוא מצטט את הרב חיים דוד הלוי זצ"ל שחשש ממדרון חלקלק ולימוד דבר מתוך דבר לכיוון של קולות מפליגות. לדידי פשוט כי חששות אלו כוחם יפה (=רע) שבעתיים, וקל וחומר, להיתרים החליפיים שהוא מציע, דהיינו: היתרים גורפים למכלול התפקוד הציבורי מעצם היותם ממלכתיים.

שלישית, המושג 'כבוד הבריות' כוחו יפה רק למקרים מזדמנים ובדיעבד, ולא ניתן לבנות עליו מגדלי היתר שוטף. אמנם 'הרבנים החברתיים' מנסים כיום לרומם היתר זה, 'כבוד הבריות', אך דומה כי השימוש ההלכתי בו במהלך הדורות היה מצומצם ביותר. לא ניתן לכלול בו את נושא הבטחון וגם לא פריפריה רפואית רחבה. וכבר מילתנו אמורה שהחשש לניצול מוגזם של היתר זה גדול שבעתיים מאשר הרחבת השימוש בציוד הלכטיכני.

בנוסף להערות אלה, בכנס הנ"ל מתחתי ביקורת השקפתית תוך איזכור פולמוס שנערך בראשית שנות המדינה בין פרופ' ישעיהו ליבוביץ לרבני הציונות הדתית, ובראשם הרבנים נריה וישראל, סביב שאלת אפשרות שמירת השבת ההלכתית במדינה יהודית. טענתי כי הרב אילעאי מהלך בעקבות סבו, פרופ' ליבוביץ, במאמרו המאתגר שצויין בהערה 3 למאמר זה. טיעוניו מסתכמים בנקודות הבאות (הניסוח שלי), הכוללות גם התייחסות לפתרונות "טכניים":

א. השבת היא בעיה דתית בהעדר פתרונות הלכתיים לתיפקודה של מדינה יהודית.

ב. היהדות הדתית ורבניה לא הציגו 'חוקת שבת' ריאלית, ורק מקדישים מאמצים לפטור שומרי שבת מחובת עבודה, ומטילים את העול על חילוניים בלבד.

ג. הנושאים שהודגמו הם מתחומי בטחון הפנים, מים וחשמל, ימאות ותעשייה כבדה.

ד. הסתמכות על נכרי כ'גוי של שבת' אינה קבילה בימינו מבחינה דתית-חינוכית.

ה. פתרונות מדעיים וטכניים נראים בעלי סיכוי קלוש ורחוק.

ו. כל שיטת חיפוש ההיתרים כמו פעולה ב'שינוי' איננה ראויה "ומרחיקה את

הנוער".

ז. צריך להתיר בהרחבה את תיפקוד המדינה בשבת, בדומה להיתר מלאכה במקדש (!).

שיטתו סוכמה על ידי תלמידו המובהק, אליעזר גולדמן, איש הקיבוץ הדתי בקונטרס 'ההלכה והמדינה':

בהלכה הנמצאת בידינו אין למדינה סטאטוס. המדינה אינה קימת בשבילה [...] כל עצמה של הלכה זו נתגבשה דוקא מתוך העדר עצמאות ממלכתית, ומתוך תלות במשטר מדיני המקויים בידי הגוים. הפתרון המוצע הוא דרך של חקיקה תורנית חדשה בשביל המדינה, אשר, אם אין אפשרות אחרת, תיעשה ע"י מוסדות כלליים של הציבור הדתי, ולא דוקא ע"י המוסדות הרבניים.²

פרופ' ליבוביץ מציע אפוא 'סנהדרין עממית' שתתאים את ההלכה לחיים. אני מזהה את הביקורת 'משמאל' על ההלכטיכניקה (בצד הביקורת החרדית 'מימין') כהמשך מרוכך לגישה זו.

סוף דבר, המחלוקת בין הרב אילעאי עופרן לביני היא יותר בתחום ההשקפתי של 'מדיניות ההלכה', מאשר במישור המעשי.

2 א' גולדמן, ההלכה והמדינה, תל אביב תשי"ג, עמ' 3.

